

YK:n lapsen oikeuksien komitea

Yleiskommentti nro 24 (2019)

lapsen oikeuksista rikosoikeusjärjestelmässä

I Johdanto

1. Tämä yleiskommentti korvaa yleiskommentin nro 10 (2007) lasten oikeuksista nuoriso-oikeudessa. Se heijastelee kehitystä, jota on tapahtunut vuodesta 2007 kansainvälisten ja alueellisten standardien hyväksymisen, komitean oikeuskäytännön, lasten ja nuorten kehityksestä saadun uuden tiedon sekä tehokkaista käytännöistä saadun näytön myötä, mukaan lukien restoratiivisen eli korjaavan oikeuden alalla. Se heijastelee myös erilaisia huolenaiheita, kuten rikosoikeudellisen vastuun vähimmäisikään liittyvät suuntaukset ja vapaudenriiston käytön jatkuminen. Yleiskommentissa käsitellään lisäksi erityiskysymyksiä, jotka liittyvät lapsiin, joita valtiosta riippumattomat aseistautuneet ryhmät, myös terroristiryhmiksi nimetyt ryhmät, ovat värvänneet ja käyttäneet, ja lapsiin, jotka ovat tapaoikeuteen perustuvien, alkuperäiskansojen ja muiden valtiosta riippumattomien oikeusjärjestelmien piirissä.
2. Lapset eroavat aikuisista fyysiseltä ja henkiseltä kehitykseltään. Nämä erot ovat perustana alentuneen syyntakeisuuden tunnustamiselle ja erilliselle järjestelmälle, jossa sovelletaan eriytettyä, yksilöllistä lähestymistapaa. Rikosoikeusjärjestelmään joutumisen on osoitettu olevan vahingollista lapsille ja rajoittavan heidän mahdollisuuksiaan kasvaa vastuullisiksi aikuisiksi.
3. Komitea tunnustaa, että yleisen turvallisuuden ylläpito on oikeutettu tavoite oikeusjärjestelmässä, myös lapsen ollessa rikosoikeusjärjestelmässä. Sopimusvaltioiden tulisi kuitenkin pyrkiä tähän tavoitteeseen noudattaen velvollisuuksiaan kunnioittaa lapsen oikeuksien periaatteita, jotka on vahvistettu yleissopimuksessa lapsen oikeuksista, ja panna ne täytäntöön. Kuten yleissopimuksen 40 artiklassa selkeästi todetaan, jokaista lasta, jonka väitetään syyllistyneen rikoslain rikkomiseen, jota syytetään siitä tai jonka on todettu sitä rikkoneen, tulisi aina kohdella tavalla, joka edistää lapsen ihmisarvoa ja arvokkuutta. Todisteet osoittavat, että lasten tekemien rikosten yleisyys yleensä vähenee, kun näiden periaatteiden mukaiset järjestelmät on otettu käyttöön.
4. Komitea panee tyytyväisenä merkille monet pyrkimykset perustaa yleissopimuksen mukaisia lapsia koskevia rikosoikeusjärjestelmiä. Komitea kiittää valtioita, joiden säännökset edistävät lapsen oikeuksia yleissopimukseen ja tähän yleiskommenttiin sisältyviä määräyksiä paremmin, ja muistuttaa niitä siitä, ettei niiden yleissopimuksen 41 artiklan mukaan tulisi ryhtyä mihinkään taantumuksellisiin toimenpiteisiin. Sopimusvaltioiden raporteista käy ilmi, että monissa sopimusvaltioissa tarvitaan edelleen merkittäviä investointeja, jotta yleissopimusta noudatettaisiin täysimääräisesti, erityisesti ennaltaehkäisyyn, varhaisen puuttumisen, ohjauksen eli diversioitoimenpiteiden kehittämisen ja täytäntöönpanon, monialaisen lähestymistavan, rikosoikeudellisen vastuun vähimmäisiän ja vapaudenriiston käytön vähentämisen osalta. Komitea kiinnittää valtioiden huomion raporttiin (A/74/136), jonka riippumaton asiantuntija, joka johtaa Yhdistyneiden kansakuntien globaalia vapaudenriiston kohteiksi joutuneita lapsia koskevaa tutkimusta, on laatinut ja toimittanut yleiskokouksen päätöslauselman nro 69/157 mukaisesti, jossa komitea toimi aloitteentekijänä.
5. Viime vuosikymmenen aikana kansainväliset ja alueelliset elimet ovat hyväksyneet useita julistuksia ja ohjeita, jotka edistävät oikeussuojan saantia ja lapsiystävällistä oikeudenkäyttöä. Nämä kattavat lapset oikeusjärjestelmien kaikilla osa-alueilla, mukaan lukien lapsiuhrit ja rikosten todistajat, lapsenhuoltomenettelyissä olevat lapset ja lapset, joiden tapauksia käsitellään hallintotuomioistuimissa. Nämä kehityssuuntaukset ovat arvokkaita, mutta niitä ei kuitenkaan käsitellä tässä yleiskommentissa, jossa keskitytään lapsiin, joiden väitetään syyllistyneen rikoslain rikkomiseen, joita syytetään siitä tai joiden on todettu sitä rikkoneen.

II Tavoitteet ja soveltamisala

6. Tämän yleiskommentin tavoitteet ja soveltamisala ovat seuraavat:
- a) tarkastella nykytilanteen mukaisesti lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen asianmukaisia artikloja ja periaatteita ja ohjata valtioita kohti lapsen oikeuksia edistävien ja suojelevien lapsia koskevien rikosoikeusjärjestelmien kokonaisvaltaista toteuttamista;
 - b) toistaa ennaltaehkäisyä ja varhaisen puuttumisen sekä lapsen oikeuksien suojelun tärkeyttä järjestelmän kaikissa vaiheissa;
 - c) edistää avainstrategioita, joilla vähennetään rikosoikeusjärjestelmään joutumisesta aiheutuvia erityisen vahingollisia vaikutuksia yhdenmukaisesti lasten kehityksestä saadun lisääntyneen tiedon kanssa, erityisesti
 - i) asettamalla sopiva rikosoikeudellinen vastuun vähimmäisikä ja varmistamalla kyseisen ikärajan kummallakin puolella olevien lasten asianmukainen kohtelu;
 - ii) lisäämällä lasten ohjautumista virallisista oikeuskäsittelyistä kohti tehokkaita ohjelmia;
 - iii) laajentamalla sellaisten toimenpiteiden käyttöä, joihin ei sisälly vapaudenmenetystä, sen varmistamiseksi, että lasten pidättämiseen turvaudutaan viimeisenä keinona;
 - iv) lopettamalla ruumiillisen kurituksen, kuolemanrangaistuksen ja elinkautisten rangaistusten käytön;
 - v) varmistamalla niissä harvoissa tilanteissa, joissa vapaudenriistoon turvautuminen viimeisenä keinona on perusteltua, että sitä sovelletaan ainoastaan vanhempiin lapsiin, sen kesto on tiukasti rajattu ja sitä tarkistetaan säännöllisesti;
 - d) vahvistaa järjestelmiä paremman organisoinnin, valmiuksien kehittämisen, tiedonkeruun, arvioinnin ja tutkimuksen avulla;
 - e) tarjota ohjeistusta alan viimeaikaisesta kehityksestä, etenkin liittyen valtiosta riippumattomien aseistautuneiden ryhmien, myös terroristiryhmiksi nimettyjen ryhmien, harjoittamaan lasten värväykseen ja käyttöön ja lapsiin, jotka joutuvat tekemisiin tapaoikeuteen perustuvien, alkuperäiskansojen tai valtiosta riippumattomien oikeusjärjestelmien kanssa.

III Terminologia

7. Komitea kannustaa käyttämään leimaamatonta kieltä, kun kyseessä ovat lapset, joiden väitetään syyllistyneen rikoslain rikkomiseen, joita syytetään siitä tai joiden on todettu sitä rikkoneen.
8. Tässä yleiskommentissa käytetyt keskeiset termit on lueteltu alla:
- Riippumaton aikuinen: tilanteissa, joissa vanhempi tai laillinen edustaja ei pysty avustamaan lasta, sopimusvaltioiden tulisi antaa riippumattoman aikuisen avustaa lasta. Riippumaton aikuinen voi olla henkilö, jonka lapsi ja/tai toimivaltainen viranomais on nimennyt.

- Lapsia koskeva rikosoikeusjärjestelmä:¹ lait, normit ja standardit, menettelyt, mekanismit ja säännökset, joita sovelletaan erityisesti rikoksentekeijöiksi katsottuihin lapsiin, sekä instituutiot ja elimet, jotka on perustettu käsittelemään tällaisia lapsia.
- Vapaudenriisto: kaikenlainen säilöönotto tai vangitseminen taikka henkilön asettaminen lainkäyttö-, hallinto- tai muun viranomaisen määräyksestä julkiseen tai yksityiseen valvontalaitokseen, josta hän ei voi poistua omasta tahdostaan.²
- Diversio: toimenpiteet lasten ohjaamiseksi pois tuomioistuinjärjestelmästä milloin tahansa ennen asiaankuuluvaa menettelyä tai sen aikana.
- Rikosoikeudellisen vastuun vähimmäisikä: vähimmäisikä, jota nuoremmat lapset eivät lain mukaan pysty rikkomaan rikoslakia.
- Tutkintavankeus: pidätys pidättämishetkestä ratkaisun tai rangaistuksen antamiseen, mukaan lukien pidätys koko tuomioistuin käsittelyn ajan.
- Korjaava oikeus: menettely, jossa uhri, rikoksentekeijä ja/tai kuka tahansa muu yksilö tai yhteisön jäsen, jota rikos koskee, osallistuvat aktiivisesti yhdessä rikoksesta johtuvien asioiden ratkaisuun, usein oikeudenmukaisen ja puolueettoman kolmannen osapuolen avustuksella. Esimerkkejä korjaavasta oikeudesta ovat sovittelu, neuvonpito, sovinto ja rangaistusneuvonpito.³

IV Kattavan lapsia koskevan rikosoikeuskäytännön keskeiset osatekijät

A. Lasten tekemien rikosten ennaltaehkäisy, mukaan lukien rikosoikeudellisen vastuun vähimmäisikää nuoremmille lapsille suunnattu varhainen puuttuminen

9. Sopimusvaltioiden tulisi tukeutua Yhdistyneiden kansakuntien mallistrategioihin ja käytännön toimenpiteisiin, jotka koskevat lapsiin kohdistuvan väkivallan poistamista rikosten ehkäisyn ja rikosoikeuden aloilla, sekä vertaileviin kansallisiin ja kansainvälisiin tutkimuksiin perimmäisistä syistä, miksi lapset joutuvat rikosoikeusjärjestelmään. Samalla niiden tulisi toteuttaa omia tutkimuksia, jotta saadaan tietoa ehkäisystrategian kehittämistä varten. Tutkimukset ovat osoittaneet, että intensiiviset perhe- ja yhteisöperustaiset hoito-ohjelmat, joilla pyritään saamaan aikaan myönteisiä muutoksia eri yhteiskuntajärjestelmien osa-alueilla (koti, koulu, yhteisö, suhteet ikätovereiden kanssa), jotka myötävaikuttavat lasten vakaviin käyttäytymisen ongelmiin, vähentävät lasten riskiä joutua rikosoikeusjärjestelmien piiriin. Ehkäisevissä ja varhaisissa puuttumishjelmissä pitäisi keskittyä perheille annettavaan tukeen, erityisesti niille perheille, jotka ovat haavoittuvassa asemassa tai joissa esiintyy väkivaltaa. Tukea tulisi antaa riskissä oleville lapsille, erityisesti niille, jotka keskeyttävät koulunkäynnin, on erotettu koulusta tai eivät muutoin suorita kouluaan loppuun. Vertaisryhmien tukea ja vanhempien tiivistä osallistumista suositellaan. Sopimusvaltioiden tulisi myös kehittää yhteisöperustaisia palveluja ja ohjelmia, joilla vastataan lasten erityisiin tarpeisiin, ongelmiin, huolenaiheisiin ja intresseihin ja jotka tarjoavat asianmukaista neuvontaa ja ohjausta tällaisten lasten perheille.

¹ Tässä yleiskommentissa käytetään ilmauksen ”nuoria koskeva rikosoikeusjärjestelmä” asemesta termiä ”lapsia koskeva rikosoikeusjärjestelmä”.

² Vapaudenriiston kohteeksi joutuneiden nuorten suojelusta annetut Yhdistyneiden kansakuntien säännöt (Havannan säännöt), 11 artiklan b kohta.

³ Korjaavan oikeuden ohjelmien käytön peruseriaatteen rikosasioissa, 2 kohta.

10. Yleissopimuksen 18 ja 27 artikloissa vahvistetaan vanhempien vastuun merkitys lasten kasvatuksessa, mutta samaan aikaan yleissopimus edellyttää sopimusvaltioiden tarjoavan vanhemmille (tai muille huoltajille) heidän tarvitsemaansa apua kasvatustehtävänsä hoitamiseksi. Investoinnilla varhaiskasvatukseen on yhteys alhaisempaan väkivalta- ja rikollisuusasteeseen tulevaisuudessa. Avun tarjoaminen voidaan aloittaa lapsen ollessa hyvin nuori, esimerkiksi kotiin vietävien, vanhempien valmiuksia parantavien ohjelmien avulla. Tukitoimenpiteissä tulisi hyödyntää runsaasti saatavilla olevaa tietoa yhteisö- ja perheperustaisista ennaltaehkäisyohjelmista, joihin kuuluvat muun muassa ohjelmat, joilla edistetään vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta, kumppanuuksia koulujen kanssa, myönteisiä suhteita ikätovereihin sekä kulttuuri- ja vapaa-ajan toimintaa.

11. Varhainen puuttuminen rikosoikeudellisen vastuun vähimmäisikää nuorempien lasten osalta edellyttää lapsiystävällistä ja monialaista reagointia ensimmäisiin merkkeihin käyttäytymisestä, joka katsotaisiin rikolliseksi, jos lapsi olisi rikosoikeudellista vähimmäisikää vanhempi. Olisi tarpeellista kehittää näyttöön perustuvia puuttumishoitoja, joissa ei huomioida pelkästään tällaisen käyttäytymisen moninaisia psykososiaalisia syitä vaan myös suojaavia tekijöitä, jotka voivat vahvistaa selviytymiskykyä. Ennen puuttumistoiimiin ryhtymistä lapsen tarpeet on arvioitava kattavasti ja monialaisesti. Lasten tukemisen perheissä ja yhteisöissä on oltava ehdottomasti ensisijaista. Niissä poikkeustapauksissa, joissa sijoitus kodin ulkopuolelle on tarpeen, sijaishuolto tulisi mielellään toteuttaa läheispiirissä, vaikkakin laitoshuoltoon sijoittaminen voi joissakin tapauksissa olla asianmukaista tarvittavien ammattimaisten palvelujen tarjoamiseksi. Siihen on turvauduttava vasta viimeisenä keinona, sen keston tulee olla mahdollisimman lyhytaikainen, ja se olisi tutkittava tuomioistuimessa.

12. Systeeminen lähestymistapa ennaltaehkäisyyn käsittää myös lapsia koskevaan rikosoikeusjärjestelmään johtavien väylien sulkemisen dekrimineralisoimalla vähäiset rikkomukset, kuten poissaolo koulusta, karkaaminen, kerjääminen ja kotirauhan häiritseminen, jotka ovat usein seurausta köyhyydestä, köyhtymisestä ja perheväkivallasta. Toisinaan kriminalisoidaan myös seksuaalisen hyväksikäytön lapsiuhrit ja suostumukseen perustuvia seksuaalisia tekoja keskenään harjoittavat nuoret. Komitea kehottaa sopimusvaltioita poistamaan rikoslainsäädännöstään teot, joita pidetään rangaistavina vain alaikäisen tekemänä.

B. Rikosoikeudellisen vastuun vähimmäisikää vanhempia lapsia koskevat puuttumistoimet⁴

13. Yleissopimuksen 40 artiklan 3 kohdan b alakohdan mukaan sopimusvaltioiden edellytetään soveltavan lasten kohdalla muita kuin oikeudellisia toimenpiteitä tämän ollessa mahdollista. Käytännössä nämä toimenpiteet ovat kahdenlaisia:

a) toimenpiteet, joilla lapset ohjataan pois tuomioistuinjärjestelmästä milloin tahansa ennen asianmukaista menettelyä tai sen aikana (diversio);

b) toimenpiteet oikeudellisissa menettelyissä.

14. Komitea muistuttaa sopimusvaltioita siitä, että kumpaa tahansa puuttumistoimea soveltaessaan niiden on noudatettava äärimmäistä huolellisuutta sen varmistamiseksi, että lapsen ihmisoikeuksia ja oikeusturvaa kunnioitetaan ja suojellaan täysimääräisesti.

Puuttumistoimet, joissa vältetään turvautumista oikeudellisiin toimenpiteisiin

15. Lapsiin sovellettavia toimenpiteitä, joissa vältetään turvautumista oikeudellisiin toimenpiteisiin, on otettu käyttöön monissa järjestelmissä ympäri maailmaa, ja ne tunnetaan yleisesti diversiona. Diversionissa on kyse asioiden ohjaamisesta pois virallisesta rikosoikeusjärjestelmästä, yleensä ohjelmien tai toiminnan piiriin. Sen lisäksi, että lapsi välttyy leimautumiselta ja rikosrekisteriltä, tästä lähestymistavasta on saatu lasten osalta hyviä tuloksia, se on yhdenmukainen yleisen turvallisuuden kanssa ja osoittautunut kustannustehokkaaksi.

16. Diversion tulisi olla suositeltava käsittelytapa suurimmassa osassa tapauksia, joissa on kyse lapsista. Sopimusvaltioiden tulisi jatkuvasti laajentaa niiden rikosten valikoimaa, joihin diversiota voidaan soveltaa, ja tarvittaessa sisällyttää niihin myös vakavat rikokset. Diversion mahdollisuuden tulisi olla käytettävissä mahdollisimman pian sen jälkeen, kun järjestelmään on oltu yhteydessä, sekä menettelyn eri vaiheissa. Diversion tulisi olla olennainen osa lapsia koskevaa rikosoikeusjärjestelmää, ja yleissopimuksen 40 artiklan 3 kohdan b alakohdan mukaisesti lasten ihmisoikeuksia ja oikeusturvaa on kunnioitettava ja suojeltava täysimääräisesti kaikissa diversiomenettelyissä ja -ohjelmissä.

17. Sopimusvaltioille jätetään harkintavalta päättää diversiotoimenpiteiden tarkasta luonteesta ja sisällöstä ja ryhtyä tarvittaviin lainsäädännöllisiin ja muihin toimenpiteisiin niiden täytäntöönpanemiseksi. Komitea panee merkille, että valtiot ovat kehittäneet erilaisia yhteisöperustaisia ohjelmia, kuten yhdyskuntapalvelu, valvonta ja ohjaus nimettyjen viranomaisten toimesta, läheisneuvonpito ja muut korjaavan oikeuden vaihtoehdot, mukaan lukien korvaukset uhreille.

18. Komitea korostaa seuraavaa:

a) Diversiota tulisi käyttää ainoastaan silloin, kun on olemassa vakuuttavat todisteet siitä, että lapsi on tehnyt väitetyn rikoksen, että hän vapaasti ja omasta tahdostaan tunnustaa syyllisyytensä ilman pelottelua tai painostusta ja ettei tunnustusta käytetä lasta vastaan missään myöhemmässä oikeudellisessa menettelyssä;

b) Lapsen vapaan ja omasta tahdostaan antaman suostumuksen diversioon tulisi perustua riittäviin ja täsmällisiin tietoihin toimenpiteen luonteesta, sisällöstä ja kestosta sekä ymmärrykseen seuraamuksista, joita aiheutuu yhteistyöstä kieltäytymisestä tai toimenpiteen täyttämättä jättämisestä;

c) Laissa tulisi mainita tapaukset, joissa diversio on mahdollinen, ja säännellä poliisin, syyttäjien ja/tai muiden toimijoiden asianmukaisia päätöksiä, joiden tulisi olla tarkasteltavissa. Kaikkien diversiomenettelyyn osallistuvien valtion viranomaisten ja toimijoiden tulisi saada tarvittavaa koulutusta ja tukea;

d) Lapselle on annettava mahdollisuus hakea toimivaltaisten viranomaisten tarjoamaa oikeusapua tai muuta diversiota koskevaa asianmukaista apua sekä mahdollisuus toimenpiteestä valittamiseen;

e) Diversiotoimenpiteisiin ei saisi sisältyä vapaudenriistoa;

f) Kun diversiotoimenpide on suoritettu, tapauksen pitäisi olla ehdottomasti ja lopullisesti loppuun käsitelty. Vaikka diversiota koskevia luottamuksellisia tietoja voidaan säilyttää hal-

linnollisiin ja valitustarkoituksiin sekä tutkinta- ja tutkimustarkoituksiin, niitä ei saisi katsoa rikostuomioksi eikä merkitä rikosrekisteriin.

Oikeudelliset puuttumistoimet (rangaistusharkinta)

19. Kun toimivaltainen viranomainen käynnistää oikeudelliset toimenpiteet, niihin sovelletaan oikeudenmukaisen ja puolueettoman oikeudenkäynnin periaatteita (katso jäljempänä osa D). Lapsia koskevassa rikosoikeusjärjestelmässä tulisi tarjota runsaasti mahdollisuuksia sosiaalisten ja kasvatuksellisten toimien soveltamiseen ja rajoittaa tiukasti vapaudenriiston käyttöä pidätyshetkestä menettelyn loppuun ja rangaistusta määrättäessä. Sopimusvaltioilla tulisi olla käytössä ehdonalaishallinta tai muu vastaava järjestely, joiden henkilöstö on hyvin koulutettua, jotta erilaisia toimenpiteitä, kuten ohjausta ja valvontamääräyksiä, ehdonalaista, yhteisövalvontaa tai ilmoittautumiskeskuksia ja mahdollisuutta varhaiseen vapautumiseen, voidaan hyödyntää mahdollisimman tehokkaasti.

C. Ikä ja lapsia koskevat rikosoikeusjärjestelmät

Rikosoikeudellisen vastuun vähimmäisikä

20. Lapsia, jotka rikoksentekehetkellä ovat rikosoikeudellisen vastuun vähimmäisikää nuorempia, ei voida asettaa vastuuseen rikosoikeudellisessa menettelyssä. Lapsia, jotka rikoksentekehetkellä ovat rikosoikeudellisen vastuun vähimmäisiän saavuttaneita tai sitä vanhempia mutta alle 18-vuotiaita, vastaan voidaan virallisesti nostaa syyte, ja heihin voidaan soveltaa lapsille rikosoikeusjärjestelmässä suunnattuja menettelyjä, joissa yleissopimusta on noudatettava täysimääräisesti. Komitea muistuttaa sopimusvaltioita siitä, että oleellinen ikä on rikoksentekehetken ikä.

21. Yleissopimuksen 40 artiklan 3 kohdan mukaan sopimusvaltioiden edellytetään säätävän rikosoikeudellisen vastuun vähimmäisiän, mutta artiklassa ei määritellä tätä ikää. Yli 50 sopimusvaltiota on yleissopimuksen ratifiointin jälkeen nostanut vähimmäisikä, ja yleisin rikosoikeudellisen vastuun vähimmäisikä on kansainvälisesti 14 vuotta. Tästä huolimatta sopimusvaltioiden toimittamat raportit osoittavat, että joissakin valtioissa on säilytetty rikosoikeudellisen vastuun vähimmäisikä niin alhaalla, ettei sitä voida hyväksyä.

22. Lapsen kehityksen ja neurotieteen alalta saatu näyttö osoittaa, että 12–13-vuotiaiden lasten kehitystaso ja abstrakti päättelykyky jatkavat yhä kehittymistään, sillä heidän aivojensa etuotsalohko kehittyy edelleen. Tästä syystä on epätodennäköistä, että he ymmärtävät tekojensa vaikutuksia tai rikosoikeudellista menettelyä. Heidän käyttäytymiseensä vaikuttaa myös se, että he ovat siirtymässä nuoruusikänsä. Kuten komitea toteaa yleiskommentissaan nro 20 (2016) lapsen oikeuksien täytäntöönpanosta nuoruusiässä, nuoruusikä on ainutlaatuinen ihmisen kehitystä määrittelevä vaihe, jota leimaa nopea aivojen kehitys, mikä vaikuttaa riskinottoon, tietäntyyppiseen päätöksentekoon ja kykyyn kontrolloida impulsseja. Sopimusvaltioita kannustetaan ottamaan huomioon viimeaikaiset tieteelliset löydökset ja nostamaan niiden mukaisesti vähimmäisikä ainakin 14 vuoteen. Lisäksi kehityksestä ja neurotieteestä saatu näyttö osoittaa, että nuorten aivot kypsyvät vielä teini-iän jälkeenkin, mikä vaikuttaa tietäntyyppiseen päätöksentekoon. Tästä syystä komitea kiittää sopimusvaltioita, joissa vähimmäisikä on korkeampi, esimerkiksi 15 tai 16 vuotta, ja kehottaa sopimusvaltioita yleissopimuksen 41 artiklan mukaisesti olemaan alentamatta rikosoikeudellisen vastuun vähimmäisikä missään tilanteessa.

23. Komitea tunnustaa, että vaikka on tärkeää asettaa rikosoikeudellisen vastuun vähimmäisikä kohtuullisen korkealle, tehokas lähestymistapa riippuu myös siitä, kuinka kukin valtio kohtelee kyseistä ikää

vanhempia ja nuorempia lapsia. Komitea jatkaa tämän asian tarkastelua käsitellessään sopimusvaltioiden raportteja. Asianmukaisten viranomaisten on tarjottava rikosoikeudellisen vastuun vähimmäisikää nuoremmille lapsille heidän tarpeidensa mukaista apua ja palveluja, eikä heitä saisi katsoa rikoksiin syyllistyneiksi lapsiksi.

24. Jos iästä ei ole todisteita eikä voida todeta, että lapsi on rikosoikeudellisen vastuun vähimmäisikää nuorempi tai vanhempi, asia on ratkaistava lapsen eduksi eikä häntä saa pitää rikosoikeudellisesti vastuussa.

Järjestelmät, joissa on poikkeuksia vähimmäisikään

25. Komitea on huolissaan käytännöistä sallia poikkeuksia alemman rikosoikeudellisen vastuun vähimmäisiän käyttöön tapauksissa, joissa lasta syytetään esimerkiksi vakavasta rikoksesta. Tällaisten käytäntöjen taustalla on yleensä julkinen painostus eivätkä ne perustu rationaaliseen ymmärrykseen lasten kehityksestä. Komitea suosittelee painokkaasti, että sopimusvaltiot poistavat tällaiset lähestymistavat ja asettavat yhden vakioiän, jota nuorempia lapsia ei voi pitää rikosoikeudellisesti vastuussa ja jota sovelletaan poikkeuksetta.

Kahden vähimmäisiän järjestelmät

26. Useat sopimusvaltiot soveltavat kahta rikosoikeudellisen vastuun vähimmäisikää (esimerkiksi 7 ja 14 vuotta), jolloin oletetaan, ettei alemman iän saavuttanut tai vanhempi mutta ylempää ikää nuorempi lapsi ole rikosoikeudellisesti vastuussa, ellei riittävää kehitystasoa pystytä osoittamaan. Tämä alun perin suojelutarkoituksessa luotu järjestelmä ei ole käytännössä osoittautunut toimivaksi. Vaikka jonkun verran tukea löytyykin rikosoikeudellisen vastuun yksilölliselle arvioinnille, komitea on havainnut tämän jättävän paljon harkintavaltaa tuomioistuimille ja johtavan syrjiviin käytäntöihin.

27. Valtioita kehotetaan asettamaan yksi sopiva vähimmäisikä ja varmistamaan, ettei tällainen lakimuutos johda taantumukselliseen tilanteeseen rikosoikeudellisen vastuun vähimmäisiän osalta.

Lapset, joilla ei ole rikosoikeudellista vastuuta viivästyneen kehityksen, neurologisten kehityshäiriöiden tai vammojen vuoksi

28. Lasten, joiden kehitys on viivästynyt tai jotka kärsivät neurologisista kehityshäiriöistä tai vammoista (esimerkiksi autismiin liittyvistä oireyhtymistä, sikiöaikaisesta alkoholiaaltistuksesta tai hankinnaisista aivovaurioista), ei pitäisi joutua ollenkaan lapsia koskevaan rikosoikeusjärjestelmään, vaikka he olisivat saavuttaneet rikosoikeudellisen vastuun vähimmäisiän. Jos tällaisia lapsia ei automaattisesti suljeta järjestelmän ulkopuolelle, heidän tilanteensa pitäisi arvioida yksilöllisesti.

Lapsia koskevan rikosoikeusjärjestelmän soveltaminen

29. Lapsia koskevaa rikosoikeutta tulisi soveltaa kaikkiin lapsiin, jotka rikoksentekehetkellä ovat rikosoikeudellisen vastuun vähimmäisikää vanhempia mutta alle 18-vuotiaita.

30. Komitea suosittelee, että sopimusvaltiot, jotka ovat rajoittaneet lapsia koskevan rikosoikeusjärjestelmänsä soveltamisen alle 16-vuotiaisiin (tai nuorempiin) lapsiin tai jotka poikkeustapauksissa sallivat tiettyjen lasten kohtelun aikuisina rikoksentekeijöinä (esimerkiksi rikoslajin perusteella), muuttavat lainsäädäntöään varmistaakseen niiden lapsia koskevien rikosoikeusjärjestelmien syrjimättömän ja täysimääräisen soveltamisen kaikkiin rikoksentekehetkellä alle 18-vuotiaisiin henkilöihin (katso myös yleiskommentti nro 20, 88 kohta).

31. Lapsia koskevan rikosoikeusjärjestelmän tulisi tarjota suojelua myös lapsille, jotka rikosten tekohetkellä ovat alle 18-vuotiaita mutta täyttävät 18 vuotta oikeudenkäynnin tai rangaistuksen määräämisen aikana.

32. Komitea kiittää sopimusvaltioita, jotka sallivat lapsia koskevan rikosoikeusjärjestelmän soveltamisen 18-vuotiaisiin ja vanhempiin henkilöihin joko yleisesti tai poikkeustapauksissa. Tämä lähestymistapa on yhteneväinen kehityksestä ja neurotieteestä saatujen todisteiden kanssa, joiden mukaan aivojen kehitys jatkuu kolmannen vuosikymmenen alkupuolella.

Syntymätodistus ja iänmääritys

33. Valtion tulisi antaa syntymätodistus todistusta vailla olevalle lapselle viipymättä ja maksutta, kun sitä tarvitaan iän todistamiseen. Jos ikää ei voida todistaa syntymätodistuksella, viranomaisen tulisi hyväksyä kaikki asiakirjat, joilla voidaan todistaa ikä, kuten ilmoitus syntymästä, ote syntymärekisteristä, kaste- tai muu vastaava asiakirja tai koulutodistukset. Asiakirjat tulisi katsoa aidoiksi, jollei päinvastaisesta ole todisteita. Viranomaisten tulisi hyväksyä vanhempien haastattelut tai ikää koskevat lausunnot tai lapsen iän tietävien opettajien tai uskonnollisten tai yhteisöjen johtajien vakuutukset.

34. Vasta jos nämä toimenpiteet osoittautuvat tuloksettomiksi, voidaan suorittaa lapsen fyysisen ja henkisen kehityksen arviointi, josta vastaavat erikoistuneet lastenlääkärit tai muut ammattilaiset, jotka osaavat arvioida kehityksen eri osa-alueita. Tällaiset arvioinnit tulisi suorittaa pikaisesti lapsiystävällisellä, sukupuolen huomioivalla ja kulttuurisesti sopivalla tavalla muun muassa haastatteleamalla lapsia ja vanhempia tai huoltajia lapsen ymmärtämällä kielellä. Valtioiden tulisi pidättäytyä käyttämästä pelkästään lääketieteellisiä menetelmiä, jotka perustuvat esimerkiksi luu- ja hammasanalyysiin, sillä nämä ovat usein epätarkkoja suurine virhemarginaaleineen ja voivat myös olla traumatisoivia kokemuksia. Arvioinnissa tulisi käyttää vähiten haitallista menetelmää. Jos todisteet ovat puutteellisia, asia on ratkaistava lapsen tai nuoren eduksi.

Lapsia koskevan rikosoikeuden toimenpiteiden jatkaminen

35. Komitea suosittelee, että lasten, jotka täyttävät 18 vuotta ennen diversio-ohjelman tai toimenpiteen, johon ei sisälly vapaudenmenetystä, tai säilöönottotoimenpiteen loppuun saattamista, annetaan suorittaa ohjelma, toimenpide tai rangaistus loppuun ja ettei heitä siirretä aikuisille tarkoitettuihin laitoksiin.

Rikokset, jotka on tehty alle ja yli 18-vuotiaana, ja rikokset, jotka on tehty aikuisten kanssa

36. Tapauksissa, joissa nuori tekee useita rikoksia, joista osa tehdään alle ja osa yli 18-vuotiaana, sopimusvaltioiden tulisi harkita sellaisten menettelysääntöjen käyttöönottoa, jotka mahdollistavat lapsia koskevan rikosoikeusjärjestelmän soveltamisen kaikkiin rikoksiin, jos tähän on olemassa kohtuulliset perusteet.

37. Tapauksissa, joissa lapsi tekee rikoksen yhden tai useamman aikuisen kanssa, lapseen sovelletaan lapsia koskevan rikosoikeusjärjestelmän sääntöjä riippumatta siitä, syytetäänkö heitä yhdessä vai erikseen.

D. Takeet oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä

38. Yleissopimuksen 40 artiklan 2 kohta sisältää tärkeän listan oikeuksista ja takeista, joilla pyritään varmistamaan, että jokainen lapsi saa oikeudenmukaisen kohtelun ja oikeudenkäynnin (katso myös kansalaisyhteiskuntaoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 14 artikla). On huomattava, että nämä ovat vähimmäisvaatimuksia. Sopimusvaltiot voivat vahvistaa ja noudattaa korkeampia vaatimuksia, ja niiden tulisi myös pyrkiä tähän.

39. Komitea korostaa, että ammatillisille tarjottava jatkuva ja systemaattinen koulutus lapsia koskevasta rikosoikeusjärjestelmästä on ratkaisevan tärkeää näiden takeiden pitämiseksi voimassa. Tällaisten ammattilaisten pitäisi voida työskennellä monialaisissa tiimeissä, ja heillä tulisi olla hyvät tiedot lasten ja nuorten fyysisestä, psykologisesta, henkisestä ja sosiaalisesta kehityksestä samoin kuin syrjäytyneimpien lasten erityistarpeista.

40. Suojaa syrjintää vastaan tarvitaan ensimmäisestä yhteydenotosta rikosoikeusjärjestelmään ja koko oikeudenkäynnin ajan, ja minkä tahansa lapsiryhmän syrjinnän ehkäisemiseksi tarvitaan tehokkaita oikeussuojakeinoja. Erityisesti tyttöihin ja lapsiin, joita syrjitään sukupuolisen suuntautumisen tai sukupuoli-identiteettinsä vuoksi, tulisi kiinnittää huomiota sukupuolen huomioivalla tavalla. Vammaisten lasten osalta tulisi toteuttaa mukautuksia, joihin voivat kuulua fyysinen pääsy tuomioistuimeen ja muihin rakennuksiin, tuki psykososiaalisista vammoista kärsiville lapsille, avustaminen viestinnässä ja asiakirjojen lukemisessa sekä menettelylliset mukautukset todistamista varten.

41. Sopimusvaltioiden tulisi säätää lakeja ja varmistaa käytännöt, jotka turvaavat lasten oikeudet siitä hetkestä lähtien, kun he joutuvat tekemisiin järjestelmän kanssa, mukaan lukien kiinniotto-, varoitustai pidätysvaiheessa, poliisin tai muiden toimeenpanoviranomaisten huostassa ollessaan, kuljetettaessa poliisiasemalle tai sieltä pois, säilöönottopaikoissa ja tuomioistuimissa sekä kuulustelujen, etsintöjen ja todisteiden keräämisen aikana. Kaikissa vaiheissa ja menettelyissä tulisi pitää kirjaa lapsen sijainnista ja voinnista.

Rikoslain taannehtivan soveltamisen kieltö (40 artiklan 2 kohdan a alakohta)

42. Ketään lasta ei saa katsoa syylliseksi mihinkään rikokseen, joka ei tekohetkellä ollut kielletty kansallisen lainsäädännön tai kansainvälisen oikeuden nojalla. Sopimusvaltioiden, jotka laajentavat rikoslainsäädäntöään ehkäistäkseen ja torjuakseen terrorismia, tulisi varmistaa, etteivät tällaiset muutokset johda taannehtivaan tai tahattomaan lasten rankaisemiseen. Kenellekään lapselle ei tulisi antaa rikoksentekehoketkellä sovellettavaa rangaistusta ankarampaa rangaistusta, mutta jos rikoksen jälkeisellä lakimuutoksella säädetään lievemmästä rangaistuksesta, lapsen tulisi hyötyä siitä.

Syyttömyysolettama (40 artiklan 2 kohdan b alakohdan i luetelmakohta)

43. Syyttömyysolettama edellyttää, että todistustaakka on syyttäjällä rikoksen luonteesta riippumatta. Asia on ratkaistava lapsen eduksi ja lapsi katsottava syylliseksi vain, jos syytteet on näytetty toteen ilman varteenotettavaa epäilyä. Lapsen epäilyttävä käyttäytyminen ei saisi johtaa olettamuksiin syyllisyydestä, sillä se voi johtua menettelyn puutteellisesta ymmärtämisestä, epäkypsyydestä, pelosta tai muista syistä.

Oikeus tulla kuulluksi (12 artikla)

44. Lapsen oikeudesta tulla kuulluksi annetun yleiskommentin nro 12 (2009) 57–64 kohdissa komitea on tarkastellut lapsen perusoikeutta tulla kuulluksi rikosoikeudellisten toimien yhteydessä.

45. Lapsilla on oikeus tulla kuulluksi suoraan eikä ainoastaan edustajan välityksellä menettelyn kaikissa vaiheissa yhteydenottohetkestä alkaen. Lapsella on oikeus vaieta, ja jos lapsi ei halua antaa lausuntoa, tästä ei saa tehdä kielteisiä johtopäätöksiä.

Tehokas osallistuminen menettelyyn (40 artiklan 2 kohdan b alakohdan iv luetelmakohta)

46. Lapsi, joka on rikosoikeudellisen vastuun vähimmäisikää vanhempi, tulisi katsoa kelpoiseksi osallistumaan lasta koskevan rikosoikeusmenettelyn kaikkiin vaiheisiin. Tehokas osallistuminen edellyttää sitä, että kaikki toimijat tukevat lasta, jotta hän ymmärtää syytteet ja mahdolliset seuraamukset ja vaihtoehdot pystyäkseen antamaan ohjeita oikeudelliselle edustajalle, kiistämään todistajien lausunnot, kertomaan tapahtumista ja tekemään asianmukaisia päätöksiä todisteista, todistajanlausunnoista ja määrättävästä toimenpiteestä (määrättävistä toimenpiteistä). Menettelyssä tulisi käyttää kieltä, jota lapsi ymmärtää täydellisesti, tai tulkin on oltava käytettävissä maksutta. Menettely tulisi suorittaa ymmärryksen ilmapiirissä, jotta lapsi voi osallistua siihen täysimääräisesti. Lapsiystävällisessä oikeudenkäytössä tapahtuva kehitys edistää lapsiystävällistä kielenkäyttöä kaikissa vaiheissa, haastattelutilojen ja tuomioistuinten lapsiystävällistä suunnittelua, riippumattomien aikuisten tukea, pelottavista virallisista asuista luopumista ja menettelyjen mukauttamista, mukaan lukien mukautukset vammaisille lapsille.

Syytteistä ilmoittaminen viipymättä ja suoraan (40 artiklan 2 kohdan b alakohdan ii luetelmakohta)

47. Jokaiselle lapselle on ilmoitettava viipymättä ja suoraan (tai tarvittaessa vanhempansa tai edustajansa välityksellä) häntä vastaan esitetyt syytteet. Viipymättä tarkoittaa mahdollisimman pian sen jälkeen, kun lapsi on ensimmäistä kertaa ollut tekemisissä oikeusjärjestelmän kanssa. Vanhemmille ilmoittamista ei tulisi laiminlyödä mukavuus- tai resurssisyistä. Lasten, jotka ohjataan muualle syyttämisen vaiheessa, on ymmärrettävä heille tarjolla olevat oikeudelliset vaihtoehdot, ja oikeusturvaa tulisi kunnioittaa täysimääräisesti.

48. Viranomaisten tulisi varmistaa, että lapsi ymmärtää syytteet, vaihtoehdot ja menettelyt. Virallisen asiakirjan toimittaminen lapselle ei riitä vaan tarvitaan myös suullista selitystä. Vaikka vanhemman tai riippumattoman aikuisen tulisi auttaa lapsia asiakirjojen ymmärtämisessä, viranomaiset eivät saisi jättää syytteiden selittämistä näille henkilöille.

Oikeusapu tai muu asianmukainen apu (40 artiklan 2 kohdan b alakohdan ii luetelmakohta)

49. Valtioiden tulisi varmistaa, että lapselle taataan oikeusapua tai muuta asianmukaista apua puolustuksensa valmistelussa ja sen esittämisessä menettelyn aloittamisesta aina siihen saakka, kunnes kaikki valitus- ja/tai muutoksenhakekeinot on käytetty. Komitea pyytää sopimusvaltioita poistamaan kaikki 40 artiklan 2 kohdan b alakohdan ii luetelmakohtaan tehdyt varaukset.

50. Komitea on edelleen huolissaan siitä, että moniin lapsiin kohdistuu rikossyytteitä lainkäyttö-, hallinto- tai muiden viranomaisten edessä ja heiltä riistetään vapaus ilman mahdollisuutta oikeudelliseen edustukseen. Komitea huomauttaa, että kansalaisyhteiskuntaa ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 14 artiklan 3 kohdan d alakohdassa kaikille taataan vähintään oikeus oikeudelliseen edustukseen rikosoikeusjärjestelmässä, ja tätä tulisi soveltaa yhtäläisesti lapsiin. Vaikka artikla sallii henkilön

puolustaa itseään henkilökohtaisesti, jokaisessa asiassa, jossa oikeudenmukaisuuden etu sitä vaatii, henkilölle on määrättävä oikeudenkäyntiavustaja.

51. Edellä olevan valossa komitea on huolissaan siitä, että lapsille tarjotaan vähemmän suojelua kuin mitä kansainvälinen oikeus takaa aikuisille. Komitea suosittelee, että sopimusvaltiot tarjoavat tehokasta ilmaista oikeusapua kaikille lapsille, joihin kohdistuu rikossyytteitä lainkäyttö-, hallinto- tai muiden viranomaisten edessä. Lapsia koskevien rikosoikeusjärjestelmien ei tulisi sallia lasten luopumista oikeusavusta, ellei luopumispäätöstä tehdä vapaaehtoisesti ja puolueettomassa oikeudellisessa valvonnassa.

52. Jos lapset ohjataan ohjelmiin tai ovat sellaisen järjestelmän piirissä, joka ei johda tuomioihin, rikosrekistereihin tai vapaudenriistoon, hyvin koulutettujen virkamiesten ”muu asianmukainen apu” voi olla hyväksyttävä apumuoto, vaikkakin valtioiden, jotka pystyvät tarjoamaan lapsille oikeusapua kaikkien menettelyjen aikana, tulisi tehdä näin 41 artiklan mukaisesti. Jos muu asianmukainen apu on sallittua, apua tarjoavalla henkilöllä on oltava riittävästi tietoa lapsia koskevan rikosoikeusjärjestelmän oikeudellisista näkökohdista ja hänen on saatava asianmukaista koulutusta.

53. Kuten kansalisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 14 artiklan 3 kohdan b alakohdassa edellytetään, puolustuksen valmisteluun on oltava riittävästi aikaa ja mahdollisuuksia. Lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen mukaan lapsen ja hänen oikeudellisen tai muun edustajansa välisen viestinnän luottamuksellisuus on taattava (40 artiklan 2 kohdan b alakohdan vii luetelmakohta) ja lapsen oikeutta lain suojaan yksityisyyteensä ja kirjeenvaihtoonsa puuttumiselta on kunnioitettava (16 artikla).

Päätöksenteko viipymättä ja v anhempien tai edustajien osallistuminen (40 artiklan 2 kohdan b alakohdan iii luetelmakohta)

54. Komitea toistaa, että rikosentekohetken ja menettelyn päätökseen saattamisen välisen ajan tulisi olla mahdollisimman lyhyt. Mitä pidempi tämä aika on, sitä todennäköisemmin päädytään ei-toivottuun lopputulokseen.

55. Komitea suosittelee, että sopimusvaltiot asettaisivat ja ottaisivat käyttöön määräajat, joita sovelletaan ajanjaksoon rikoksen tekohetkestä poliisitutkinnan päätökseen saattamiseen, syyttäjän (tai muun toimivaltaisen elimen) päätökseen nostaa syytteet ja tuomioistuimen tai muun oikeudellisen elimen lopullisen päätöksen antamiseen. Näiden määräaikojen tulisi olla aikuisiin sovellettavia määräaikoja huomattavasti lyhyempiä ja samalla kuitenkin mahdollistaa oikeusturvan täydellinen kunnioittaminen. Samoin diversioimenpiteisiin tulisi soveltaa lyhyitä määräaikoja.

56. Vanhempien tai laillisten edustajien tulisi olla läsnä kaikissa menettelyvaiheissa. Tuomari tai toimivaltainen viranomainen voi kuitenkin päättää rajoittaa vanhempien läsnäoloa menettelyssä tai kieltää sen kokonaan lapsen tai hänen oikeusavustajansa tai muun asianmukaisen avustajan pyynnöstä tai jos se on lapsen edun vastaista.

57. Komitea suosittelee, että sopimusvaltiot antavat selkeät säännökset siitä, että vanhemmat tai lailliset edustajat voivat osallistua menettelyihin mahdollisimman laajasti, sillä he voivat tarjota lapselle yleistä psykologista ja emotionaalista apua ja myötävaikuttaa tehokkaiden lopputulosten saavuttamiseen. Komitea tunnustaa myös, että monet lapset asuvat epävirallisesti sukulaisten kanssa, jotka eivät ole vanhempia tai laillisia edustajia, ja että lakeja olisi muutettava siten, että lapsesta tosiasiallisesti huolta pitävät aikuiset voivat avustaa lapsia menettelyissä, jos vanhemmat eivät ole käytettävissä.

Kielto pakottaa todistamasta itseään vastaan (40 artiklan 2 kohdan b alakohdan iv luetelmakohta)

58. Sopimusvaltioiden on varmistettava, ettei lasta pakoteta todistamaan tai tunnustamaan tai myöntämään syyllisyyttään. Kidutus tai julma, epäinhimillinen tai halventava kohtelu myöntämisen tai tunnustuksen saamiseksi on lapsen oikeuksien törkeä loukkaus (yleissopimus lapsen oikeuksista, 37 artiklan a kohta). Tällaista myöntämistä tai tunnustusta ei hyväksytä todisteena (kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen ja halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastainen yleissopimus, 15 artikla).

59. Pakottaminen, joka johtaa lapsen tunnustamaan tai todistamaan itseään vastaan, ei ole sallittua. ”Pakottaminen” tulisi tulkita laajasti rajoittamatta sitä fyysiseen voimankäyttöön. Lapsen ikä ja kehitystaso, ymmärryksen puute ja tuntemattomien seuraamusten pelko, mukaan lukien vangitsemismahdollisuudesta vihjaaminen, lisäävät väärän tunnustuksen riskiä samoin kuin kuulustelun pituus ja olosuhteet.

60. Lapsen on saatava oikeusapua tai muuta asianmukaista apua, ja vanhemman, laillisen edustajan tai muun riippumattoman aikuisen tulisi olla lapsen tukena kuulustelussa. Harkitessaan lapsen myöntämisen tai tunnustuksen vapaaehtoisuutta ja luotettavuutta tuomioistuimen tai muun oikeudellisen elimen olisi otettava huomioon kaikki tekijät, mukaan lukien lapsen ikä ja kehitystaso, kuulustelun tai säilönoton kesto sekä oikeudellisen tai muun riippumattoman avustajan ja vanhemman (vanhempien), edustajan tai riippumattoman aikuisen läsnäolo. Poliisien ja muiden tutkintaviranomaisten on oltava asianmukaisesti koulutettuja, jotta voidaan välttää pakotettuihin tai epäluotettaviin tunnustuksiin tai todistajanlausuntoihin johtavia kuulustelumenetelmiä ja -käytäntöjä. Mahdollisuuksien mukaan tulisi käyttää audiovisuaalisia menetelmiä.

Todistajien läsnäolo ja kuulustelu (40 artiklan 2 kohdan b alakohdan iv luetelmakohta)

61. Lapsilla on oikeus kuulustella heitä vastaan todistavia todistajia ja käyttää todistajia puolustuksensa tukena, ja lapsille rikosoikeusjärjestelmässä suunnatuissa menettelyissä tulisi suosia lapsen yhdenvertaista osallistumista oikeudellisen avustajan kanssa.

Muutoksenhaku- tai valitusoikeus (40 artiklan 2 kohdan b alakohdan v luetelmakohta)

62. Lapsella on oikeus saada päätös, jonka mukaan hänet katsotaan syylliseksi, ja sen perusteella määräyty toimenpiteet korkeamman toimivaltaisen, riippumattoman ja puolueettoman viranomaisen tai oikeudellisen elimen käsiteltäväksi. Muutoksenhakuoikeutta ei ole rajoitettu pelkästään vakavimpiin rikoksiin. Sopimusvaltioiden tulisi harkita automaattisten muutoksenhakutoimenpiteiden käyttöönottoa erityisesti rikosrekisteriin tai vapaudenriistoon johtavissa tapauksissa. Lisäksi oikeussuojan saanti edellyttää laajempaa tulkintaa, jolloin mistä tahansa menettelyllisestä tai aineellisesta virheestä voidaan hakea muutosta tai valittaa, sekä tehokkaiden oikeussuojakeinojen saatavuuden varmistamista.⁵

63. Komitea suosittelee, että sopimusvaltiot poistavat kaikki 40 artiklan 2 kohdan b alakohdan v luetelmakohtaan tekemänsä varaumat.

Maksuton tulkin apu (40 artiklan 2 kohdan b alakohdan v luetelmakohta)

64. Lapsella, joka ei ymmärrä tai osaa puhua lapsia koskevassa rikosoikeusjärjestelmässä käytettyä kieltä, on oikeus maksuttomaan tulkin apuun kaikissa menettelyvaiheissa. Tällaisille tulkeille tulisi antaa koulutusta lasten parissa työskentelystä.

⁵ Ihmisoikeusneuvoston päätöslauselma nro 25/6.

65. Sopimusvaltioiden tulisi järjestää viestintäongelmista kärsiville lapsille asianmukaista ja tehokasta apua, jota tarjoavat hyvin koulutetut ammattilaiset.

Yksityisyyden täydellinen kunnioittaminen (16 artikla ja 40 artiklan 2 kohdan b alakohdan vii luettelukohta)

66. 40 artiklan 2 kohdan b alakohdan vii luettelukohdassa vahvistettua lapsen oikeutta yksityisyytensä täydelliseen kunnioittamiseen asian käsittelyn kaikissa vaiheissa tulisi tarkastella yhdessä 16 artiklan ja 40 artiklan 1 kohdan kanssa.

67. Sopimusvaltioiden tulisi kunnioittaa sääntöä, jonka mukaan lapsia koskevan rikosoikeusjärjestelmän käsittelyt on järjestettävä suljetuin ovin. Poikkeusten tulisi olla hyvin rajallisia ja selkeästi laissa määriteltyjä. Jos tuomio ja/tai rangaistus ilmoitetaan julkisesti tuomioistuimen istunnossa, lapsen henkilöllisyyttä ei saisi paljastaa. Oikeus yksityisyyteen tarkoittaa myös sitä, että tuomioistuimen asiakirjat ja lasten tiedot olisi pidettävä ehdottoman luottamuksellisina ja salassa kolmansilta osapuolilta lukuun ottamatta niitä, jotka suoraan osallistuvat tapauksen tutkintaan, tuomitsemiseen ja ratkaisemiseen.

68. Lapsia koskevien oikeustapausten tulisi olla anonyymejä; tätä sääntöä tulisi noudattaa myös verkkoon saataville laitettavissa oikeustapauksissa.

69. Komitea suosittelee, että valtiot pidättäytyvät merkitsemästä kaikkien lasten tai rikoksente kohetkellä lapsia olleiden henkilöiden tietoja rikoksente kijiötä koskeviin julkisiin rekistereihin. Samoin tulisi välttää tällaisten tietojen sisällyttämistä muihin rekistereihin, jotka eivät ole julkisia mutta haittaavat mahdollisuuksia sopeutua yhteiskuntaan.

70. Komitean näkemyksen mukaan lapsena tehtyjä rikoksia ei saisi julkistaa henkilön koko elinai kana. Perusteena julkistamatta jättämistä koskevalle säännölle ja sen voimassaolon jatkamiselle lapsen täytettyä 18 vuotta on se, että julkistaminen aiheuttaa jatkuvaa leimautumista, jolla on todennäköisesti kielteinen vaikutus koulutukseen ja työelämään pääsyyn, asunnonsaantiin tai turvallisuuteen. Tämä estää lasta sopeutumasta yhteiskuntaan ja omaksumasta siinä rakentavaa roolia. Sopimusvaltioiden tulisi näin ollen varmistaa, että yleissääntönä on elinikäinen yksityisyydensuoja kaikkien tiedotusvälineiden osalta, sosiaalinen media mukaan lukien.

71. Lisäksi komitea suosittelee, että sopimusvaltiot ottavat käyttöön sääntöjä, jotka sallivat lasten rikosrekistereiden poistamisen automaattisesti heidän täytettyään 18 vuotta tai poikkeustapauksissa yksilöllisen harkinnan jälkeen.

E. Toimenpiteet⁶

Diversio menettelyn aikana

72. Päätös saattaa lapsi rikosoikeusjärjestelmään ei tarkoita sitä, että lapsen täytyisi käydä läpi virallinen tuomioistuinmenettely. Komitea painottaa edellä osiossa IV.B tehtyjen havaintojen mukaisesti, että toimivaltaisten viranomaisten – jotka useimmissa valtioissa ovat yleisen syyttäjän virastoja – tulisi jatkuvasti etsiä vaihtoehtoja tuomioistuinmenettelyn tai tuomion välttämiseksi diversion ja muiden toimenpiteiden avulla. Toisin sanoen diversiovaihtoehtoja tulisi tarjota aina ensimmäisestä yhteydenotosta alkaen ennen oikeudenkäynnin alkua, ja niiden tulisi olla saatavilla koko menettelyn ajan. Diversiota tarjottaessa

⁶ Katso myös edellä osio IV.B.

tulisi kunnioittaa täysimääräisesti lapsen ihmisoikeuksia ja oikeusturvaa ottaen huomioon se, että diversio-toimenpiteiden luonne ja kesto voivat olla vaativia ja että tästä syystä oikeusapu tai muu asianmukainen apu on välttämätöntä. Diversio tulisi esittää lapselle virallisen tuomioistuinmenettelyn keskeyttämiskeinona, jolloin menettely lopetetaan, jos diversio-ohjelma on suoritettu tyydyttävällä tavalla.

Tuomioistuinten ratkaisut

73. Kun yleissopimuksen 40 artiklaa kaikilta osin noudattava menettely on saatettu päätökseen (katso edellä osio IV.D), tehdään päätös ratkaisuvaihtoehdoista. Lainsäädäntöön tulisi sisältyä laaja valikoima toimenpiteitä, joihin ei sisälly vapaudenmenetystä, ja siinä tulisi nimenomaisesti suosia tällaisten keinojen käyttöä sen varmistamiseksi, että vapaudenriistoon turvaudutaan vasta viimeisenä ja mahdollisimman lyhytaikaisena keinona.

74. Saatavilla on laajaa kokemusta sellaisten toimenpiteiden käytöstä ja täytäntöönpanosta, joihin ei sisälly vapaudenmenetystä, kuten korjaavan oikeuden toimenpiteistä. Sopimusvaltioiden tulisi hyödyntää tätä kokemusta ja kehittää ja ottaa käyttöön tällaisia toimenpiteitä mukauttaen niitä omaan kulttuuriinsa ja perinteeseensä. Toimenpiteet, joihin liittyy pakkotyötä tai kidutusta tai epäinhimillistä tai halventavaa kohtelua, on nimenomaisesti kiellettävä ja tehtävä rangaistaviksi.

75. Komitea toistaa, että ruumiillinen kuritus rangaistusmuotona loukkaa yleissopimuksen 37 artiklan a alakohtaa, joka kieltää kaikki kidutuksen, julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rankaisemisen muodot (katso myös komitean yleiskommentti nro 8 (2006) lapsen oikeudesta tulla suojeluksi ruumiilliselta kuritukselta ja muilta julmilta tai halventavilta rankaisumuodoilta).

76. Komitea painottaa, että rikokseen puuttumisen tulisi aina olla suhteutettu olosuhteiden ja rikoksen vakavuuden lisäksi henkilökohtaiseen tilanteeseen (lapsen ikään, alentuneeseen syyntakeisuuteen, olosuhteisiin ja tarpeisiin, tarvittaessa myös mielenterveyden tarpeisiin) sekä yhteiskunnan erilaisiin, etenkin pitkän aikavälin tarpeisiin. Pelkästään rankaiseva lähestymistapa ei vastaa yleissopimuksen 40 artiklan 1 kohdassa esitettyjä periaatteita, jotka koskevat lapsen oikeuksia rikosoikeusjärjestelmässä. Lasten tekemisissä vakavissa rikoksissa voidaan harkita toimenpiteitä, jotka ovat suhteessa rikosentekijän tilanteeseen ja rikoksen vakavuuteen. Tällöin voidaan ottaa huomioon myös yleiseen turvallisuuteen ja seuraamuksiin liittyvät tarpeet. Lapsen etua tulisi painottaa ensisijaisesti huomioon otettavana seikkana samoin kuin tarvetta edistää lapsen sopeutumista yhteiskuntaan.

77. Komitea tunnustaa vapaudenriistosta lapsille ja nuorille aiheutuvat haitat ja sen kielteiset vaikutukset heidän mahdollisuuksiinsa sopeutua onnistuneesti yhteiskuntaan ja suosittelee täten, että sopimusvaltiot asettavat sellaisen enimmäisrangaistuksen rikoksista syytetyille lapsille, jossa otetaan huomioon periaate ”mahdollisimman lyhytaikainen” (yleissopimus lapsen oikeuksista, 37 artiklan b kohta).

78. Pakolliset vähimmäisrangaistukset eivät ole yhteensopivia lapsia koskevaan rikosoikeuteen sisältyvän suhteellisuusperiaatteen eivätkä sen vaatimuksen kanssa, että pidättämiseen on turvauduttava vasta viimeisenä ja mahdollisimman lyhytaikaisena keinona. Lapsia tuomitsevien tuomioistuinten tulisi aloittaa puhtaalta pöydältä; jopa harkinnanvaraiset vähimmäisrangaistukset haittaavat kansainvälisten normien asianmukaista soveltamista.

Kuolemanrangaistuksen kieltö

79. Yleissopimuksen 37 artiklan a kohta heijastaa kansainväliseen tapaoikeuteen sisältyvää kieltöä, jonka mukaan kuolemanrangaistusta ei saa langettaa rikoksesta, jonka on tehnyt alle 18-vuotias henki-

lö. Muutamat sopimusvaltiot olettavat, että tämä sääntö kieltää pelkästään sellaisten henkilöiden teloittamisen, jotka teloitushetkellä ovat alle 18-vuotiaita. Muut valtiot lykkäävät teloitusta siihen asti, kunnes henkilö on 18-vuotias. Komitea toistaa, että selkeänä ja ratkaisevana perusteena on ikä rikosentekohetkellä. Jos ei ole luotettavia ja ratkaisevia todisteita siitä, että henkilö oli alle 18-vuotias rikosentekohetkellä, asia tulisi ratkaista hänen edukseen eikä kuolemanrangaistusta saa langettaa.

80. Komitea kehottaa niitä muutamia sopimusvaltioita, jotka eivät ole vielä poistaneet kuolemanrangaistusta kaikilta alle 18-vuotiaiden henkilöiden tekemiltä rikoksilta, poistamaan kuolemanrangaistuksen kiireellisesti ja poikkeuksetta. Kaikki rikosentekohetkellä alle 18-vuotiaille henkilöille annetut kuolemanrangaistukset tulisi muuttaa seuraamuksiksi, jotka ovat kaikilta osin yleissopimuksen mukaisia.

Ilman armahdusmahdollisuutta olevan elinkautisen tuomion kieltö

81. Ketään lasta, joka rikokseen syyllistyessään oli alle 18-vuotias, ei pitäisi tuomita elinkautiseen vankeusrangaistukseen ilman vapauttamis- tai armahdusmahdollisuutta. Suoritettavan vankeusajan ennen armahduksen harkitsemista tulisi olla huomattavasti lyhyempi kuin aikuisten kohdalla ja realistinen, ja armahdusmahdollisuutta tulisi harkita säännöllisesti uudestaan. Komitea muistuttaa niitä sopimusvaltioita, jotka tuomitsevat lapsia elinkautisiin vankeusrangaistuksiin, joihin liittyy vapauttamis- tai armahdusmahdollisuus, että tätä seuraamusta soveltaessaan niiden tulisi pyrkiä toteuttamaan yleissopimuksen 40 artiklan 1 kohdan tavoitteet. Tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että elinkautiseen vankeusrangaistukseen tuomitun lapsen tulisi saada koulutusta, hoitoa ja huoltoa, joilla tuetaan hänen vapautumistaan, sopeutumistaan ja kykyään omaksua rakentava rooli yhteiskunnassa. Tämä edellyttää myös lapsen kehityksen ja edistyksen säännöllistä arviointia, jotta voidaan päättää hänen mahdollisesta vapauttamisestaan. Elinkautinen vankeusrangaistus tekee yhteiskuntaan sopeutumisen tavoitteiden saavuttamisesta hyvin hankalaa, ellei jopa mahdotonta. Komitea panee merkille kidutusta ja muuta julmaa, epäinhimillistä ja halventavaa kohtelua tai rangaistusta käsittelevän erityisraportoijan vuonna 2015 julkaiseman raportin, jonka mukaan elinkautinen vankeusrangaistus ja pitkät rangaistukset, kuten peräkkäiset rangaistukset, ovat selvästi suhteettomia ja siten julmia, epäinhimillisiä ja halventavia, kun ne kohdistuvat lapseen (A/HRC/28/68, 74 kohta). Komitea suosittelee painokkaasti, että sopimusvaltiot poistavat kaikki elinkautisen vankeusrangaistuksen muodot, myös rangaistukset, joiden kestoa ei ole määritelty, kaikilta rikoksilta, joita ovat tehneet rikosentekohetkellä alle 18-vuotiaat henkilöt.

F. Vapaudenriisto, mukaan lukien tutkintavankeus ja vangitseminen oikeudenkäynnin jälkeen

82. Yleissopimuksen 37 artikla sisältää vapaudenriiston käytön keskeiset periaatteet, jokaisen vapaudenriiston kohteeksi joutuneen lapsen menettelylliset oikeudet ja määräykset, jotka koskevat vapaudenriiston kohteeksi joutuneiden lasten kohtelua ja olosuhteita. Komitea kiinnittää sopimusvaltioiden huomion raporttiin, jonka jokaisen oikeutta nauttia parhaasta saavutettavissa olevasta ruumiillisen ja henkisen terveyden tilasta käsittelevä erityisraporttija julkaisi vuonna 2018 ja jossa hän huomauttaa, että pidätettyinä ja eristettyinä olevien lasten kärsimysten laajuus ja suuruus edellyttävät maailmanlaajuisia sitoutumista lapsivankilojen ja suurten hoitolaitosten poistamiseen sekä lisäinvestointeja yhteisöperustaisiin palveluihin (A/HRC/38/36, 53 kohta).

83. Sopimusvaltioiden tulisi välittömästi ryhtyä toimenpiteisiin pidätyksiin turvautumisen vähentämiseksi minimiin.

84. Mitään tässä yleiskommentissa sanottua ei saisi tulkita vapaudenriiston käyttöä edistäväksi tai tukevaksi vaan pikemminkin siten, että tarkoituksena on tarjota oikeat menettelyt ja ehdot niihin harvoihin tapauksiin, joissa vapaudenriisto katsotaan välttämättömäksi.

Pääperiaatteet

85. Vapaudenriiston käytön pääperiaatteet ovat seuraavat: a) lapsen pidätyksessä, muussa vapaudenriistossa ja vangitsemisessa on noudatettava lakia, ja näihin toimiin on turvauduttava vasta viimeisenä ja mahdollisimman lyhytaikaisena keinona; ja b) keneltäkään lapselta ei saa riistää hänen vapauttaan laittomasti tai mielivaltaisesti. Pidätys on yleensä tutkintavankeuden ensimmäinen vaihe, ja valtioiden tulisi varmistaa, että laki selkeästi velvoittaa lainvalvontaviranomaiset noudattamaan 37 artiklaa pidätyksen yhteydessä. Valtioiden tulisi lisäksi varmistaa, ettei lapsia siirretä vankikuljetuksissa tai pidetä poliisivankiloissa, paitsi viimeisenä ja mahdollisimman lyhytaikaisena keinona, ja ettei heitä pidetä yhdessä aikuisten kanssa, paitsi jos tämä on heidän etunsa mukaista. Etusijalle tulisi asettaa järjestelyt, jotka mahdollistavat lasten nopean vapauttamisen vanhemmilleen tai riippumattomille aikuisille.

86. Komitea panee huolestuneena merkille, että monissa maissa lapset viruvat tutkintavankeudessa kuukausia tai jopa vuosia, mikä muodostaa yleissopimuksen 37 artiklan b kohdan vakavan loukkauksen. Tutkintavankeutta tulisi käyttää ainoastaan kaikkein vakavimmissa tapauksissa ja silloinkin vasta sen jälkeen, kun on huolellisesti harkittu valvottua vapautta. Diversio esitutkintavaiheessa vähentää pidätyksen käyttöä, mutta silloinkin, kun lapsen tapaus käsitellään lapsia koskevassa rikosoikeusjärjestelmässä, vapaudenmenetystä sisältämättömien toimenpiteiden tulisi olla huolella kohdennettuja, jotta voidaan rajoittaa tutkintavankeuden käyttöä.

87. Laissa tulisi selkeästi mainita tutkintavankeuden käytön perusteet, joiden ensisijaisena tavoitteena tulisi olla varmistaa, että lapsi on läsnä tuomioistuinkäsittelyssä ja ettei hän aiheuta välitöntä vaaraa muille. Jos lapsi katsotaan vaaraksi (itselleen tai muille), tulisi soveltaa lastensuojelutoimia. Tutkintavankeutta tulisi tarkastella säännöllisesti ja sen kesto rajoittaa lailla. Kaikkien lapsia koskevan rikosoikeusjärjestelmän toimijoiden tulisi asettaa lasten tapaukset etusijalle tutkintavankeutta käytettäessä.

88. Sovellettaessa periaatetta, jonka mukaan vapaudenriiston on oltava mahdollisimman lyhytaikaista, sopimusvaltioiden tulisi tarjota säännöllinen mahdollisuus varhaiseen vapautumiseen pidätyksestä, myös poliisiin huostasta, vanhempien tai muiden riippumattomien aikuisten huostaan. Vapauttamista tulisi harkita tietyin ehdoin, kuten valtuutelle henkilölle tai valtuutetussa paikassa ilmoittautuminen, tai ehdoita. Rahallisen vakuuden maksaminen ei saisi olla edellytyksenä, sillä suurin osa lapsista ei pysty maksamaan sitä ja se syrjii köyhiä ja syrjäytyneitä perheitä. Lisäksi jos vakuus asetetaan, tämä tarkoittaa, että periaatteessa tuomioistuin tunnustaa, että lapsi tulisi vapauttaa ja läsnäolon turvaamiseksi voidaan käyttää muita järjestelyjä.

Menettelylliset oikeudet (37 artiklan d kohta)

89. Jokaisella vapaudenriiston kohteeksi joutuneella lapsella on oikeus pikaiseen oikeusapuun ja muuhun asianmukaiseen apuun samoin kuin oikeus kiistää vapaudenriiston laillisuus tuomioistuimessa tai muun toimivaltaisen, riippumattoman ja puolueettoman viranomaisen edessä sekä oikeus saada pikainen päätös missä tahansa tällaisessa asiassa. Komitea suosittelee, ettei keneltäkään lapselta riistetä vapautta, ellei ole olemassa todellisia yleiseen turvallisuuteen tai terveyteen liittyviä huolenaiheita, ja kannustaa sopimusvaltioita asettamaan ikärajan, jota nuoremmilta lapsilta ei laillisesti voida riistää vapautta, kuten 16 vuotta.

90. Jokainen pidätetty ja vapaudenriiston kohteeksi joutunut lapsi tulisi saattaa 24 tunnin kuluessa toimivaltaisen viranomaisen eteen, joka tutkii vapaudenriiston tai sen jatkamisen laillisuuden. Komitea suosittelee sopimusvaltioita myös varmistamaan, että tutkintavankeutta tarkastellaan säännöllisesti sen päättämiseksi. Jos lapsen ehdollinen vapauttaminen esimerkiksi ensimmäisellä kerralla tai sitä ennen (24 tunnin kuluessa) ei ole mahdollista, lapsi pitäisi asettaa virallisesti syytteeseen väitetyistä rikoksista ja saattaa tuomioistuimen tai muun toimivaltaisen, riippumattoman ja puolueettoman viranomaisen tai oikeudellisen elimen eteen, jotta tapaus voidaan käsitellä mahdollisimman nopeasti mutta viimeistään 30 päivän kuluessa tutkintavankeuden alkamisesta. Komitea on tietoinen käytännöstä, jossa tuomioistuin käsittelee keskeytetään moneen kertaan ja/tai pitkiksi ajanjaksoiksi, ja kehottaa sopimusvaltioita ottamaan käyttöön enimmäisrajoitukset lykkäysten määrälle ja kestolle sekä oikeussäännöksiä tai hallintomääräyksiä sen varmistamiseksi, että tuomioistuin tai muu toimivaltainen elin tekee lopullisen ratkaisun syytteistä viimeistään kuudessa kuukaudessa pidätyksen alkupäivästä. Jos tämä ei ole mahdollista, lapsi tulisi vapauttaa.

91. Oikeus kiistää vapaudenriiston laillisuus sisältää tuomioistuimen päätöksistä valittamisen lisäksi oikeuden saattaa hallintopäätös (jonka on tehnyt esimerkiksi poliisi, syyttäjä ja muu toimivaltainen viranomainen) tuomioistuimen tarkasteltavaksi. Sopimusvaltioiden tulisi asettaa valitusten ja muutosten haun loppuun saattamiselle lyhyet määräajat, jotta voidaan varmistaa ripeät päätökset, kuten yleissopimuksessa edellytetään.

Kohtelu ja olosuhteet (37 artiklan c kohta)

92. Jokaista vapaudenriiston kohteeksi joutunutta lasta on pidettävä erillään aikuisista, myös poliisivankiloissa. Vapaudenriiston kohteeksi joutunutta lasta ei saa sijoittaa aikuisille tarkoitettuun laitokseen tai vankilaan, sillä on runsaasti todisteita siitä, että tämä vaarantaa heidän terveytensä ja perusturvallisuutensa sekä heidän mahdollisuutensa pysyä tulevaisuudessa erossa rikoksista ja sopeutua yhteiskuntaan. Lasten eristämiseen aikuisista sallittua poikkeusta, joka sisältyy yleissopimuksen 37 artiklan c kohtaan – ”paitsi silloin kun katsotaan olevan lapsen edun mukaista menetellä toisin”, tulisi tulkita suppeasti eikä sopimusvaltioiden etu saisi mennä lapsen edun edelle. Sopimusvaltioiden tulisi perustaa vapaudenriiston kohteeksi joutuneille lapsille tarkoitettuja erillisiä laitoksia, joissa on asianmukaisesti koulutettua henkilökuntaa ja joissa noudatetaan lapsiystävällisiä toimintatapoja ja käytäntöjä.

93. Tämä sääntö ei tarkoita sitä, että lapsille tarkoitettuun laitokseen sijoitettu lapsi täytyisi siirtää aikuisille tarkoitettuun laitokseen välittömästi hänen täyttäessään 18 vuotta. Hänen tulisi voida jatkaa oleskeluaan lapsille tarkoitettussa laitoksessa, jos tämä on hänen etunsa mukaista eikä ole muiden laitoksessa olevien lasten edun vastaista.

94. Jokaisella vapaudenriiston kohteeksi joutuneella lapsella on oikeus pitää yhteyttä perheensä kirjeitse ja vierailukäynnein. Vierailukäyntien helpottamiseksi lapsi tulisi sijoittaa laitokseen, joka on mahdollisimman lähellä hänen perheensä asuinpaikkaa. Laissa tulisi selkeästi määritellä poikkeukselliset olosuhteet, joissa tätä yhteydenpitoa voidaan rajoittaa, eikä asiaa pitäisi jättää viranomaisten harkintavaltaan.

95. Komitea painottaa, että muun muassa seuraavia periaatteita ja sääntöjä on noudatettava kaikissa vapaudenriistotapauksissa:

- a) Eristysvankeus ei ole sallittua alle 18-vuotiaiden henkilöiden kohdalla;

- b) Lapsilla tulisi olla sellainen fyysinen ympäristö ja asumisolosuhteet, jotka edistävät laitossi-
joituksen sopeuttamistavoitteita. Lasten yksityisyyden ja aistiärsykkeiden tarve, mahdolli-
suudet kanssakäymiseen ikätovereiden kanssa ja mahdollisuudet osallistua urheiluun, liikun-
taan, taide- ja vapaa-ajantoimintoihin tulisi ottaa asianmukaisesti huomioon;
- c) Jokaisella lapsella on oikeus hänen tarpeisiinsa ja kykyihinsä soveltuvaan koulutukseen, jo-
ka on suunniteltu valmistamaan häntä yhteiskuntaan paluuseen, mukaan lukien kokeiden
suorittamiseen. Lisäksi jokaisen lapsen tulisi tarvittaessa saada ammatillista koulutusta, joka
todennäköisesti valmentaa häntä tulevaan työelämään;
- d) Jokaisella lapsella on oikeus lääkärin tai terveydenhuollon ammattilaisen suorittamaan
tarkastukseen, kun hänet otetaan pidätys- tai rangaistuslaitokseen, ja hänen on saatava riit-
tävää fyysisen ja henkisen terveyden hoitoa koko laitoksessa olonsa ajan. Yhteisön tervey-
denhuoltopalvelujen tulisi mahdollisuuksien mukaan vastata tällaisen hoidon tarjoamisesta;
- e) Laitoksen henkilökunnan tulisi tukea ja edistää lapsen säännöllisiä yhteyksiä laajempaan
yhteisöön, mukaan lukien yhteydenpitoa perheensä, ystäviensä ja muiden henkilöiden, kuten
hyvämaineisten ulkopuolisten järjestöjen edustajien kanssa, sekä mahdollisuutta käydä ko-
tonaan ja perheensä luona. Lapsen mahdollisuutta luottamukselliseen viestintään asianaja-
jansa tai muun avustajan kanssa milloin tahansa ei saa rajoittaa millään tavalla;
- f) Rajoittamista tai voimaa voidaan käyttää vain, jos lapsesta aiheutuu välitön vahingon uhka
hänelle itselleen tai muille ja kaikki muut hillitsemiskeinot on käytetty. Rajoittamista ei tulisi
käyttää sääntöjen noudattamisen varmistamiseksi eikä siihen saisi koskaan liittyä tahallista
kivun aiheuttamista. Sitä ei saa koskaan käyttää rangaistuskeinona. Lääketieteeseen ja/tai
psykologiaan erikoistuneen ammattilaisen tulisi valvoa tiiviisti, suoraan ja jatkuvasti rajoitta-
misen tai voiman käyttöä, johon kuuluvat fyysiset, mekaaniset ja lääketieteelliset tai lääk-
keelliset rajoittamiskeinot. Laitoksen henkilöstön tulisi saada koulutusta sovellettavista mää-
räyksistä, ja henkilöstön jäseniä, jotka rikkovat sääntöjä ja määräyksiä käyttäessään rajoitta-
mista tai voimaa, tulisi rangaista asianmukaisesti. Valtioiden tulisi kirjata kaikki tilanteet, jois-
sa on käytetty pakottamista tai voimaa, ja valvoa ja arvioida niitä sekä varmistaa, että pakot-
tamista tai voimaa käytetään mahdollisimman harvoin;
- g) Kaikissa kurinpitotoimenpiteissä on kunnioitettava lapsen synnynnäistä ihmisarvoa ja lai-
toshoidon perimmäisiä tavoitteita. Kaikki yleissopimuksen 37 artiklan vastaiset kurinpitotoi-
menpiteet on ehdottomasti kiellettävä, kuten ruumiillinen kuritus, sijoittaminen pimeään
selliin, sulkeminen eristyksiin ja kaikki muut rangaistukset, jotka voivat vaarantaa kyseisen
lapsen ruumiillisen tai henkisen terveyden tai hyvinvoinnin. Kurinpitotoimilla ei saisi riistää
lapsilta heidän perusoikeuksiaan, kuten oikeutta tavata oikeudellista edustajaa ja pitää yh-
teyttä perheeseen, oikeutta saada ravintoa, vettä, vaatteet ja vuodevaatteet ja oikeutta kou-
lutukseen, liikuntaan tai merkitykselliseen päivittäiseen yhteydenpitoon muiden kanssa;
- h) Lasta ei saisi sijoittaa eristysselliin. Lapsen mahdollisen erottamisen muista tulisi olla mah-
dollisimman lyhytaikaista, ja siihen tulisi turvautua vasta viimeisenä keinona lapsen tai mui-
den henkilöiden suojelemiseksi. Jos katsotaan tarpeelliseksi pitää lasta erillään, tämän tulisi
tapahtua asianmukaisesti koulutetun henkilöstön jäsenen läsnä ollessa tai valvonnassa ja
eristyksen syyt ja kesto tulisi kirjata;

i) Jokaisella lapsella tulisi olla oikeus esittää ilman sensuuria pyyntöjä tai valituksia hoidon sisällöstä keskushallinnolle, oikeudelliselle viranomaiselle tai muulle asianmukaiselle riippumattomalle viranomaiselle ja oikeus saada viipymättä tieto vastauksesta. Lapset tarvitsevat myös tietoa oikeuksistaan sekä oikaisuvaatimus- ja valitusmekanismeista, joiden on oltava helposti käytettävissä;

j) Riippumattomille ja päteville valvojille tulisi antaa valtuudet suorittaa säännöllisiä tarkastuksia ja tehdä omasta aloitteestaan tarkastuksia ilman ennakoilmoitusta. Valvojien tulisi erityisesti painottaa luottamuksellisessa ympäristössä käytäviä keskusteluja laitoksissa olevien lasten kanssa;

k) Sopimusvaltioiden tulisi varmistaa, ettei lasten vapaudenriistolle ole kannustimia ja ettei sijoitukseen, tavaroiden ja palvelujen tarjoamiseen tai perhetapaamisiin liity lahjontamahdollisuuksia.

G. Erityiskysymykset

Sotilastuomioistuimet ja valtioiden turvallisuustuomioistuimet

96. Nykyään usein katsotaan, että siviilihenkilöiden oikeudenkäynnit sotilastuomioistuimissa ja valtioiden turvallisuustuomioistuimissa ovat ristiriidassa puolueetonta oikeudenkäyntiä toimivaltaisessa, riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa koskevan luovuttamattoman oikeuden kanssa. Tämä on vieläkin huolestuttavampi oikeuksien loukkaus lasten kohdalla, sillä lasten tapaukset tulisi aina käsitellä erikoistuneissa lapsia koskevissa rikosoikeusjärjestelmissä. Komitea on esittänyt tähän liittyviä huolenaiheita useissa loppupäätelmissään.

Valtioista riippumattomien aseistautuneiden ryhmien, mukaan lukien terroristiryhmiksi nimettyjen ryhmien, harjoittama lasten värväys ja käyttö sekä terrorismin torjunnan yhteydessä syytteeseen asetetut lapset

97. Yhdistyneet kansakunnat on vahvistanut useita tapauksia, joissa valtiosta riippumattomat aseistautuneet ryhmät, myös terroristiryhmiksi nimetyt ryhmät, ovat värvänneet ja hyväksikäyttäneet lapsia paitsi konfliktialueilla myös muualla, kuten lasten lähtömaissa ja kauttakulku- tai paluumaissa.

98. Tällaisten ryhmien hallinnassa lapset voivat joutua väkivallan useiden muotojen uhreiksi, kuten asevelvollisuus, sotilaskoulutus, käyttö vihamielisyyksissä ja/tai terroriteoissa, mukaan lukien itsemurhaiskut, pakottaminen teloitusten suorittamiseen, käyttö ihmiskilpinä, kaappaus, myynti, ihmiskauppa, seksuaalinen hyväksikäyttö, lapsiavioliitot, käyttö huumeiden kuljettamisessa tai myynnissä tai hyväksikäyttö vaarallisten tehtävien suorittamisessa, kuten vakoilu, valvontatehtävät, tarkastusasemien valvonta, partiointi tai sotilaskaluston kuljetus. On raportoitu, että valtiosta riippumattomat aseistautuneet ryhmät ja terroristiryhmiksi nimetyt ryhmät myös pakottavat lapsia tekemään väkivaltaa omille perheilleen tai omissa yhteisöissään uskollisuuden osoituksena ja estääkseen loikkaamisen tulevaisuudessa.

99. Sopimusvaltioiden viranomaiset kohtaavat useita haasteita käsitellessään tällaisia lapsia. Jotkut sopimusvaltiot ovat omaksuneet rankaisevan lähestymistavan, jossa ei oteta tai otetaan vain rajallisesti huomioon lapsen oikeudet, mikä johtaa pysyviin seurauksiin lapsen kehitykselle ja vaikuttaa kielteisesti sosiaaliseen sopeutumiseen, mikä puolestaan voi johtaa vakaviin seurauksiin laajemmin yhteiskunnassa. Näitä lapsia usein pidätetään, otetaan säilöön, asetetaan syytteeseen ja haastetaan oikeuteen teoistaan konfliktialueilla ja, tosin vähäisemmässä määrin, heidän lähtö- tai paluumaissaan.

100. Komitea kiinnittää sopimusvaltioiden huomion turvallisuusneuvoston päätöslauselmaan nro 2427 (2018). Päätöslauselmassa neuvosto painottaa tarvetta perustaa vakiomuotoiset toimintamenettelyt, jotta kaikkien valtiosta riippumattomien aseistautuneiden ryhmien toimintaan yhteydessä olleet tai tästä syytetyt lapset, myös terroritekoja tehneet lapset, voidaan nopeasti ohjata lastensuojelun piiriin. Neuvosto painotti, että lapsia, joita asevoimat ja aseistautuneet ryhmät ovat värvänneet sovellettavan kansainvälisen oikeuden vastaisesti ja joita on syytetty rikoksista aseellisten konfliktien aikana, pitäisi kohdella ensisijaisesti kansainvälisen oikeuden loukkausten uhreina. Neuvosto myös kehotti jäsenvaltioita harkitsemaan syytteenpanon ja pidätyksen vaihtoehtoina muita kuin oikeudellisia toimenpiteitä, joissa painotetaan yhteiskuntaan sopeutumista, ja pyysi niitä soveltamaan asianmukaisia menettelyjä kaikkiin lapsiin, jotka on pidätetty yhteyksistä asevoimiin ja aseistautuneisiin ryhmiin.

101. Sopimusvaltioiden tulisi varmistaa, että kaikkia rikoksista syytettyjä lapsia käsitellään rikoksen vakavuudesta tai asiayhteydestä riippumatta yleissopimuksen 37 ja 40 artiklan mukaisesti, ja pidättäytyä asettamasta heitä syytteeseen mielipiteen ilmauksista tai pelkistä yhteyksistä valtiosta riippumattomiin aseistautuneisiin ryhmiin, mukaan lukien terroristiryhmiksi nimettyihin ryhmiin. Yleiskommenttinsa nro 20 kohdan 88 mukaisesti komitea lisäksi suosittelee, että sopimusvaltiot ottavat käyttöön ehkäiseviä toimia puuttuakseen sosiaalisiin tekijöihin ja perimmäisiin syihin sekä sosiaalisia sopeuttamistoimia, myös toteuttaessaan turvallisuusneuvoston terrorismin torjuntaa koskevia päätöslauselmia, kuten päätöslauselmat nro 1373 (2001), 2178 (2014), 2396 (2017) ja 2427 (2018) ja yleiskokouksen päätöslauselma nro 72/284, erityisesti 18 kohtaan sisältyvät suositukset.

Tapaoikeuteen perustuvat, alkuperäiskansojen ja valtiosta riippumattomat oikeusjärjestelmät

102. Monet lapset joutuvat tekemisiin useiden erilaisten oikeusjärjestelmien kanssa, jotka toimivat rinnakkain virallisen oikeusjärjestelmän kanssa tai sen ohessa. Näihin voivat kuulua tapaoikeuteen perustuvat, heimojen, alkuperäiskansojen ja muut oikeusjärjestelmät. Niihin voi olla helpompi päästä kuin virallisiin järjestelmiin, ja niiden etuna voivat olla nopeat ja suhteellisen edulliset ratkaisut, joissa kulttuuriset erityispiirteet on otettu huomioon. Tällaiset järjestelmät voivat toimia lapsiin kohdistuvien virallisten menettelyjen vaihtoehtoina ja vaikuttavat todennäköisesti myönteisesti lapsia ja oikeudenkäyttöä koskevien kulttuuristen asenteiden muutokseen.

103. Yhä enenevässä määrin ollaan yhtä mieltä siitä, että tällaiset järjestelmät pitäisi ottaa huomioon oikeudellisia menettelyjä uudistettaessa. Ottaen huomioon mahdolliset jännitteet valtiollisen ja valtiosta riippumattoman oikeudenkäytön välillä sekä menettelyllisiä oikeuksia ja syrjintä- ja syrjäytymisvaaraa koskevat huolenaiheet, uudistukset tulisi toteuttaa vaiheittain menetelmin, jotka perustuvat kyseessä olevien rinnakkaisten oikeusjärjestelmien täysimääräiseen ymmärtämiseen ja jotka kaikki sidosryhmät voivat hyväksyä. Tapaoikeuden menettelyt ja ratkaisut tulisi saattaa yhdenmukaisiksi perustuslain kanssa sekä oikeudellisten ja menettelytakeiden kanssa. On tärkeää välttää epäreilua syrjintää, jos samankaltaisia rikoksia tekeviä lapsia käsitellään eri tavoin rinnakkaisissa järjestelmissä tai elimissä.

104. Yleissopimuksen periaatteet tulisi sisällyttää kaikkiin oikeusjärjestelmiin, joissa käsitellään lasten tapauksia, ja sopimusvaltioiden tulisi varmistaa, että yleissopimus tunnetaan ja se pannaan täytäntöön. Korjaavan oikeuden ratkaisut ovat usein mahdollisia tapaoikeuteen perustuvissa, alkuperäiskansojen tai valtiosta riippumattomissa oikeusjärjestelmissä, ja niistä voidaan ottaa oppia virallisissa lapsia koskevissa rikosoikeusjärjestelmissä. Lisäksi tällaisten oikeusjärjestelmien tunnustaminen voi vahvistaa alkuperäisyhteisöjen perinteiden kunnioittamista, mikä voi hyödyttää alkuperäiskansojen lapsia. Puuttumistoimet, stra-

tegiat ja uudistukset tulisi suunnitella niiden erityisiin konteksteihin, ja kansallisten toimijoiden tulisi viedä prosessia eteenpäin.

V Lapsia koskevan rikosoikeusjärjestelmän organisointi

105. Edellä olevissa kohdissa tarkennettujen periaatteiden ja oikeuksien täysimääräisen toteuttamisen varmistamiseksi on tarpeen perustaa tehokas organisaatio lapsia koskevan rikosoikeuden käyttöä varten.

106. Kattava lapsia koskeva rikosoikeusjärjestelmä edellyttää erityisyksikköjen perustamista poliisivoimien, oikeuslaitoksen, tuomioistuinjärjestelmän ja syyttäjänviraston yhteyteen sekä erikoistuneita puolustusasianajajia tai muita edustajia, jotka tarjoavat lapselle oikeusapua tai muuta asianmukaista apua.

107. Komitea suosittelee, että sopimusvaltiot perustaisivat lapsia koskevia rikostuomioistuimia, jotka ovat joko erillisiä yksiköitä tai olemassa olevien tuomioistuinten yhteydessä. Jos tämä ei käytännön syistä ole mahdollista, sopimusvaltioiden tulisi nimittää tuomareita tai rauhantuomareita, jotka ovat erikoistuneet käsittelemään lasten tekemiä rikoksia.

108. Lisäksi tulisi luoda erikoistuneita palveluja, kuten ehdonalais-, neuvonta- tai valvontapalveluja, sekä perustaa erikoistuneita laitoksia, kuten päiväkeskuksia, ja tarvittaessa lapsia koskevasta rikosoikeusjärjestelmästä ohjatuille lapsille laitoshoidtoa tarjoavia pienimuotoisia laitoksia. Kaikkien näiden erikoistuneiden yksiköiden, palvelujen ja laitosten toimintojen tehokasta koordinoitua tulisi edistää jatkuvasti.

109. Lisäksi kannustetaan arvioimaan lapsia yksilöllisesti ja soveltamaan monialaista lähestymistapaa. Erityishuomiota tulisi kiinnittää erikoistuneisiin yhteisöperustaisiin palveluihin, jotka on tarkoitettu rikosoikeudellisen vastuun vähimmäisikää nuoremmille lapsille, joiden arvioidaan tarvitsevan tukea.

110. Kansalaisjärjestöillä voi olla ja onkin merkittävä rooli lapsia koskevassa rikosoikeusjärjestelmässä. Tästä syystä komitea suosittelee, että sopimusvaltiot pyrkisivät ottamaan nämä järjestöt aktiivisesti mukaan kattavan lapsia koskevan rikosoikeuskäytäntönsä laatimiseen ja täytäntöönpanoon sekä tarvittaessa tarjoamaan niille tähän osallistumiseen tarvittavat voimavarat.

VI Tietoisuuden lisääminen ja koulutus

111. Rikoksiin syyllistyvät lapset joutuvat usein kielteisen julkisuuden kohteeksi tiedotusvälineissä, mikä myötävaikuttaa syrjivien ja negatiivisten stereotyyppien syntyyn näistä lapsista. Lasten esittäminen kielteisessä valossa tai kriminalisointi perustuu usein rikollisuuden syiden vääristelyyn ja/tai niihin liittyviin väärinkäsityksiin ja johtaa yleensä vaatimukseen tiukemman lähestymistavan soveltamisesta (esimerkiksi nollatoleranssi, ”kolme rikettä ja ankara rangaistus” -lähestymistapa, pakkotuomiot, oikeudenkäynnit aikuisille tarkoitetuissa tuomioistuimissa ja muut ensisijaisesti rankaisevat toimenpiteet). Sopimusvaltioiden tulisi pyrkiä osallistamaan parlamentaarikot, kansalaisjärjestöt ja tiedotusvälineet aktiivisesti ja myönteisellä tavalla koulutus- ja muiden kampanjoiden edistämiseen ja tukemiseen sen varmistamiseksi, että yleissopimuksen kaikkia osa-alueita sovelletaan lapsia koskevan rikosoikeusjärjestelmän piirissä oleviin lapsiin. On erittäin tärkeää, että lapset ja etenkin ne lapset, joilla on kokemusta lapsia koskevasta rikosoikeusjärjestelmästä, otetaan mukaan näihin tietoisuuden lisäämistoimiin.

112. Lapsia koskevan rikosoikeuden käytön laadun kannalta on olennaista, että kaikki asianosaiset ammattilaiset saavat asianmukaista monialaista koulutusta yleissopimuksen sisällöstä ja tarkoituksesta. Koulutuksen tulisi olla systemaattista ja jatkuvaa, eikä sitä saisi rajata pelkästään tietoon asiaankuuluvista

kansallisen ja kansainvälisen lainsäädännön säännöksistä. Siihen tulisi sisältyä vakiintunutta ja uutta tietoa useilta eri aloilta, kuten rikollisuuden yhteiskunnallisista ja muista syistä, lasten sosiaalisesta ja psykologisesta kehityksestä, mukaan lukien ajankohtaisista neurotieteen löydöksistä, eroista, jotka voivat johtaa tiettyjen syrjäytyneiden ryhmien, kuten vähemmistöihin tai alkuperäiskansoihin kuuluvien lasten syrjintään, nuorisokulttuurista ja nuorten maailmassa vallitsevista suuntauksista, ryhmätoiminnan dynamiikasta sekä käytössä olevista diversioimenpiteistä ja rangaistuksista, joihin ei liity vapaudenmenetystä, etenkin muista kuin oikeudellisista toimenpiteistä. Samoin tulisi harkita mahdollisuutta käyttää uutta teknologiaa, kuten kuulemista tuomioistuimessa videon välityksellä. Samalla tulisi kuitenkin kiinnittää huomiota tiettyihin menetelmiin, kuten DNA-profilointiin, liittyviin riskeihin. Toimenpiteitä tulisi arvioida jatkuvasti niiden toimivuuden kannalta.

VII Tiedonkeruu, arviointi ja tutkimus

113. Komitea kehottaa sopimusvaltioita systemaattisesti keräämään eriteltyjä tietoja muun muassa lasten tekemien rikosten määrästä ja luonteesta, tutkintavankeuden käytöstä ja keskimääräisestä kestosta, muiden kuin oikeudellisten toimenpiteiden (diversion) kohteena olleiden lasten määrästä, tuomittujen lasten määrästä ja heille määrättyjen seuraamusten luonteesta sekä vapaudenriiston kohteeksi joutuneiden lasten määrästä.

114. Komitea suosittelee, että sopimusvaltiot arvioisivat säännöllisesti lapsia koskevia rikosoikeusjärjestelmiään, etenkin toteutettujen toimenpiteiden tehokkuutta, mukaan lukien syrjinnän, sopeutumisen ja rikosentekotyypin osalta. Arvioinnin tulisi mielellään olla riippumattomien akateemisten instituutioiden vastuulla.

115. On tärkeää, että lapset osallistuvat tähän arviointiin ja tutkimukseen ja etenkin ne lapset, jotka ovat tai ovat aikaisemmin olleet tekemisissä järjestelmän kanssa. Samalla on huolehdittava, että arviointi ja tutkimus tapahtuvat olemassa olevien lasten osallistumista tutkimukseen koskevien kansainvälisten ohjeiden mukaisesti.
